

İLKE

Cumhurbaşkanlığı Seçimi

YEKTA GÜNGÖR ÖZDEN (Anayasa Mahkemesi Önceki Başkanlarından)

Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı devletin başı olup bu sıfatla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Ulusu'nun birliğini temsil eder (mad. 104/1). Aynı maddede sıralanan görev ve yetkileri içinde Başbakanı, Bakanları, Genelkurmay Başkanını atamak, Anayasa Mahkemesi, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerinin tümüyle Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve vekilini seçmek, TBMM adına Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını temsil etmek vardır. Parlamenter demokrasi sisteminin uygulandığı ülkemizde en yüksek, en büyük, en önemli görev Cumhurbaşkanlığıdır. Yasama, yürütme ve yargıyla ilgili görev ve yetkilerinin hepsi gözetildiğinde devleti yönetme, yürütmeyi denetleme onuru ve sorumluluğunu taşıyacak kimsenin seçimine gösterilecek duyarlık ve özeni doğal karşılamak gerekir. Atatürk'ün kurduğu lâik cumhuriyetin doruğunda bulunmayı istemek her Türkiye Cumhuriyeti yurttaşının hakkı olmakla birlikte anayasal koşullara uymak zorunluluğuna açıktır.

Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından milletvekilleri arasından ya da milletvekili seçilme yeterliğini taşıyan yurttaşlardan TBMM üye tam sayısının en az beşte birinin imzasıyla önerilenler arasından seçilir. Adayın kırk yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim yapmış olması gerekir (anayasa, mad. 101). Cumhurbaşkanı yedi yıllık süre için seçilir ve ikinci kez seçilemez. Varsa partisiyle ilişkisi kesilir ve TBMM üyeliği sona erer (aynı madde).

Seçim yöntemi Anayasa'nın 102., andiçme de 103. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili kuralların özü ve amacı gözetilerek beğeni toplayan bir olgunlukla seçimin gerçekleştirilmesi özenlenmektedir.

Yakın günlerde Cumhurbaşkanlığı konusunda istekler, öneriler, dilekler, uyarılar ve eleştiriler birbirine eklendiği gibi hukuksal yönden açıklama ve tartışmalar da olgunluk kazanmıştır.

İktidar partisi başkanının Cumhurbaşkanı olup olamayacağı, bu makama yaraşır yaraşmayacağı, önceki konuşmalarının ve eşinin sıkımbaşının gözetilip gözetilmeyeceği, seçilirse sorun yaratıp yaratmayacağı değişik

yorumlarla gündeme gelmektedir.

Başbakanın geçiştirici yanıtları ile hevesli görünen kimilerinin kaçamaklı sözleri kamuoyunun ilgiyle izlediği belirtilerdir. Zaman ve yer alacak ayrıntılı irdelemeleri bırakarak konuya ilişkin önemli yanları özetle belirtmeyi yararlı bulmaktayız:

1. Yarı başkanlık sistemine yakın Cumhurbaşkanı yetkileri azaltılmalı ama ülkemizin siyasal, toplumsal ve hukuksal koşulları gözetilerek Cumhurbaşkanı'nın doğrudan halk tarafından seçilmesi uygun karşılanmamalıdır. Kapsamlı bir anayasa değişikliğiyle birlikte anlayış, tutum ve siyasal terbiye değişikliği olmadan kişisel diktaya dönüşecek sakıncalı girişimlere yakın durulmamalıdır. Devletin yapısı, kurtuluş ve kuruluş felsefesi, dayandığı ilkeler, demokratik ve çağdaş doğrultusu tehlikeye girebilir.

2. Cumhurbaşkanı ulusal birliğin temsilcisi olarak tüm yurttaşları ayrımsız biçimde kucaklamalıdır. Bir siyasal partinin militanlığı açık üyesinin bu makama gelmesi tartışmaların sürmesine, görevin duraksamalar yaratmasına, anlamının ve etkinliğinin azalmasına neden olur.

İktidar partisi, azlıkta olmasına karşın yasama organında çoğunluktadır.

Erken seçime gitmeyerek koruduğu sayı çokluğuyla Cumhurbaşkanı kendisi seçmek istemektedir. Ya liderini ya da amacına uygun birisini bu göreve getirecektir.

Ulus çoğunluğunun benimsemediği kimsenin seçimi ülkeyi kaosa sürükleyebilir. Özellikle devlete, rejime, ilkelerine ve organlarına karşı tutum izleyecek birisi büyük olaylara ve olumsuz sonuçlara götürebilir.

3. Siyasal ihtiras ve heves değil, yeterlik ve nitelik gözetilerek ulusal uzlaşmayla Cumhurbaşkanı seçilmeli, her yurttaş mutluluk, kıvanç, güven ve saygı duymalıdır.

Atatürk 42 yaşında Cumhurbaşkanı olduğunda savaş sonrası nüfusumuz - yarıya yakını azınlık- 11,5 milyon idi. Şimdilerde 70 milyonu aştık. Genç, Türk Devrimi'ne ve Atatürk ilkelerine yürekten bağlı, geçmişi geleceğinin güvencesi bir yurttaşımız seçilmelidir.

Kavgacı, yurttaşlarını azarlayan, sakıncalı ilişkileri belirgin, sözleri birbirini tutmayan, düşünce, anlayış ve anlatım özürsüz, köktendinci, bağımlı kimseler Cumhurbaşkanı değil milletvekili bile olmamalıdır. Çankaya ruhuna yaraşmayan orada tutunamaz.

Partizan düşüncelerle, siyasal amaçlarla, ulusal ilkeler gözardı edilerek, güzel gelenekler ve değerler çiğnenerek Cumhurbaşkanlığına yürünemez.

Kişisel özentiler ve hevesler toplumsal gereklerin üstüne çıkarılamaz. Cumhurbaşkanının yalnız kendi kişiliği değil, çevresi, yakınları, eğilimleri, öğretim-eğitimi, geçmişi, karakter ve düşünce yapısı, konuşma yeteneği, davranış düzeyi, halkla ilişkisi sıcaklığı, yaklaşım seçkinliği, giyimi bile gözetilir.

Anayasal koşullar ölçüsünde kişisel nitelikleri de önemlidir.

Önceki yaşamı, disiplin ve ceza soruşturma ve kovuşturmaları, dokunulmazlık işlemleri doğal olarak söz konusu edilir. Devletin başı olmak, devleti ve ulusun birliğini temsil etmek kolay değildir.

Cumhurbaşkanı seçimi yaklaştıkça konuya ilişkin görüş, öneri ve eleştirilerle tartışmaların artması doğaldır.

Ancak, bilimsel içerikli tartışmaların düzeyli biçimde yapılması, hukuku siyasallaştırmak yerine siyasetin hukuksallaştırılması, özeniyle davranılması, gerginlik yaratacak anlamsız, gereksiz sözlerden kaçınılması gerekir.

**

Bu yazımızla sorunu Anayasa kuralları bağlamında özetleyerek açıklayacak, okuyucuların merakını gidermeye çalışacağız.

Cumhurbaşkanlığı makamının görev ve yetkilerinden kaynaklanan öneminden önce Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Ulusu'na armağan ve emanet ettiği katın anlamı, değeri ve özgünlüğünde birleşmek gerekir. Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Ulusunun birliğini temsil edecek kişinin nitelikleri üzerinde durulması da zorunludur.

1. Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim görmüş milletvekilleri ya da 110 milletvekilinin aday göstermesi koşuluyla bu nitelikleri taşıyan yurttaşlar arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce seçilir (Anayasa madde 101).

Anayasa'nın 102. maddesinin birinci fıkrası Cumhurbaşkanının TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu (367) ve gizli oyla seçileceğini öngörmektedir. Cumhurbaşkanı seçimini düzenleyen 102. maddenin birinci fıkrası ilkeyi ortaya koymakta, ikinci fıkrası seçim sürecini ve adaylık yöntemini, üçüncü fıkrası da dört oylamayı (turları) içeren ayrıntılı seçim

işlemini açıklamaktadır.

Cumhurbaşkanı seçimine özgü 102. maddede gerekli çoğunluk ve gizlilik dışında bir yöntem belirlenmemiştir.

Seçilmenin ilk iki oylamada 367 oyu gerektirdiği ve oyların gizli kullanılacağı tartışma götürmeyecek açıklık taşımaktadır. 367 oyla seçilme zorunluluğu, 367 oy kullanmayı da zorunlu kılmaktadır. Birinci ve ikinci oylamanın geçerli olabilmesi için bir ya da birden fazla aday için toplam en az 367 oyun kullanılması, sandıktan bu sayıda oyun çıkması koşuldur. 102. maddede toplantının açılması, başlaması konusunda bir açıklık yoktur.

"Seçilme" sözcüğü toplantının açılmasına değil, oylamaya katılmaya ilişkindir, seçmeye bağlıdır.

2. Cumhurbaşkanı seçmekle görevli Meclis'in nasıl toplanacağına ilişkin açıklık konuya özgü 102. maddede olmayınca, Anayasa'nın Üçüncü Kısım'ında "Yasama" başlıklı Birinci Bölümün "TBMM'nin faaliyetleriyle ilgili" başlıklı III. kesiminin "Toplantı ve karar yeter sayısı" başlıklı 96. maddesine dayanmak gerekmektedir.

Anayasa, Meclis çalışmaları da genel kurulun toplanmasını kimi zaman katılma sözcüğüyle, kimi zaman nitelikli çoğunluk koşuluyla anlatsa da "toplantı"yı (açılmayı, başlamayı) karar almaktan ayrı tutmuştur.

Toplanma ile karar verme ayrı olgular biçiminde öngörülmüştür. 367 oy'un çıkması için 367 kişinin başlangıçta hazır bulunması koşul değildir.

Toplantının geçerli sayılacak milletvekili sayısı ile açılması yeterli olup, oylamaya geçilince toplantıya katılarak koşul sayılan 367 oy'a ulaşılması olanaklıdır. Bu oluşum engellenemez. Kulisten, çalışma yerinden, Meclis'in başka bir bölümünden, garajdan, evinden gelen milletvekillerinin öbür çalışmalarda olduğu gibi toplantıya katılması doğaldır.

Tersine düşünülürse üye tamsayısı 550 üyenin katılımıyla başlayan ya da açılan toplantıda yapılan seçimde 367 oy çıkmazsa nasıl oylama yapılmamış sayılacaksa, 184 üyenin katılımıyla açılan toplantıda yapılan seçimde 367 ya da fazla oy çıkarsa oylama yapılmamış sayılamaz.

Amaç, sandıktan 367 oy'un çıkmasıdır. Değişik nedenli yorumlarla, yanılgılarla, saptırmalarla 367 oy zorunluğuna karşı çıkmak gibi toplantının başlaması için de 367 oyu zorunlu saymak Anayasa'yla bağdaşmayan bir anlayışı, engelleme olmasa bile güçlük çıkarma amacını yansıtmaktadır.

Oylamanın ilk ikisinde 367 katılım zorunludur. Üçüncü ve dördüncü oylamaların öngördüğü sayı sal çoğunluk olan 276'dır. Bu sayılarda oy'un çıkmadığı oylama yapılmamış geçersiz sayılır, sonraki oylamaya geçilemez.

3. Turgut Özal'ın seçimindeki aykırılık o zaman yürürlükte olan TBMM İktüzüğü'nün Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili olarak Anayasa'nın 102. maddesine yollama yapmamasıyla Anayasa Mahkemesi'ne getirilememiştir.

Şimdi ise İktüzüğün 121. maddesi bu yollamayı yapmakla TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili kararı Anayasa'nın 102. maddesine aykırı olursa "eylemlî" İktüzük değişikliği, sayılacağından Anayasa Mahkemesi'nce denetlenir. Anayasa Mahkemesi TBMM kararlarını denetlemeyiz ama İktüzüğü denetler (Anayasa mad. 148 ve 150).

Büyük bölümü beğenilmeyen Anayasa'nın karışık yazımına - anlatımına dayanarak zorunlu koşul 367 oyu gözardı etmek büyük yanlıştır.

Toplantının başlaması - açılması, geçerli sayılması için 184 üyenin katılımını yetersiz bulmak da büyük bir yanlıştır.

Sandıktan 367 oy çıkması koşuluyla 184 üyenin katılımıyla seçime geçilebilir. Sağduyu ile ve Türk Ulusu'na yaraşır olgunlukla gerçekleşmelidir.